

A GÖRÖG KELETI EGYHÁZ ÉS A SZOVJET

A RÉGI OROSZORSZÁG eszmeileg három pilléren épült: a cárizmus, a právoszlávia és a tradíciók pilléreire. Ezek közül a cári eszme bizonyult a legkevésbé ellenállónak: lényegileg már a vüágháború második fázisában összetört, a forradalmaknak már csak romjait kellett eltakarítaniok. A tradíciókat a minden idők leghagyománytalanabb kormányzati formája, a saját tradícióit is lábbal-tipró tanácsrendszer szaggatta ki gyökerestől az orosz keleti egyház azonban, ha megtépázva is, a legutóbbi időkig dacolt a sors viszontagságaival, ellenállott a külső megpróbáltatásoknak és ha hatalmát nem is tudta megmenteni, belső egységét sokáig megőrizte. Megőrizte a Nagy Péter óta első és utolsó patriarcha, Tichon haláláig (1925 március 25), sőt még azután is rövid időre. Az azóta eltelt néhány év azonban úglátszik erőt vett az utolsó ideológiai mentsváron is, elkezdte egységét és ha még ma nem is szabad nyílt szakadásról beszélni, annyit már most meg lehet állapítani, hogy úgy a belső orosz, mint az emigrációs egyházban is, megindult a bomlási folyamat, amely könnyen szakadásig mélyülhet, hacsak véletlenül felül nem kerekedik a józanabb belátás, amire bizony nincs sok remény.

Bár külföldön is, Oroszországban is hatalmi csoport áll szemben ellenzéki csoportokkal, a helyzet mégis rendkívül bonyolult. Az emigrációs ellenzéknek semmi köze a belső ellenzékhez és ellenzékisége mellett maga is hatalmi tényező egyházi kérdésekben, amit az oroszországi hatalmi csoportról csak bizonyos megszorítással lehet állítani. Ezzel szemben az emigrációs hatalmi csoport, ha igyekszik is töretlenül megtartani a kánonikus kapcsolatot a moszkvai központtal, nem mindig tudja helyeselni a patriarchátusi helynökség egyházpolitikáját és kánonikus függősége mellett sokszor lényeges dolgokban kell ellenzéki hangot használnia főhatóságával szemben. Tekintélyekben egyik oldal sem szűkölködik. A keleti teológia legjelesebb nevei állnak szemben egymással, a legmagasabb egyházi méltóságok birtokosai, hisz éppen az a legjellemzőbb sajátsága ennek a bomlási folyamatnak, hogy felülről indult meg, a főpapok köréből, akiknek hatalmi tusája most már elért a legkisebb egyházközség küszöbéig is, sőt már át is csapott rajta.

Természetesen nemcsak hatalmi és személyi differenciák idézték elő az orosz právoszlávia mai krízisét, nyomós elvi és politikai ellentétek is közrejátszottak a mostani helyzet kiélezésében, minthogy azonban ezek az okok más szimptomákat eredményeztek az orosz területen, mint az emigrációban, ketté kell választani a kérdést és külön kell meg-

világítani a belső oroszországi helyzetet és külön az emigrált egyház krízisét.

OROSZORSZÁGBAN az első úgynevezett „eszer“ (sz. r. = szociálrevolucioner) forradalom az egyház régi kívánságát teljesítette: megengedte a patriarchiai trón betöltését. Az 1917/18-as moszkvai zsinat Tichont választotta meg patriarchának, aki 1917 november 21-től kezdve szinódusával egyetértőleg mint legfelső fórum intézte az orosz autokephal egyház ügyeit. Eleinte jól indult minden. Közel kétszáz éves intermezzo után az egyház kikerült az államhatalom gyámködsége alól, visszakapta fejét, autonómiájának legfőbb biztosítékát és már új távlatok nyíltak, a vallásos élet fellendülésének távlatai, amikor jött az októberi forradalom és elsöpörte a távlatokat és mindent, amit útjában talált. A maximálista pártprogramul, amely a tanácsrendszer alkotmányába is átkerült, magánügynek nyilvánította ugyan a vallást, de ez csak írott malaszt maradt, a valóságban mindjárt megindult az egyházi javak, ereklyék széthurcolása, templomok lezárása, papok elűldözése, ami ellen Tichon mindannyiszor élesen tiltakozott. Különösen éles volt tiltakozása az 1918—19-es években, amikor a vallásellenes „egyéni“ akciók virágzásukat élték és amikor még belpolitikailag sem bizonyosodott be, hogy a tanácsrendszer meg tudja-e vetni tartósan a lábát Oroszországban. Tichon nem törődött a fenyegetésekkel, nem riadt meg a börtöntől, körömszakadtáig harcolt egyháza érdekeiért. A polgárháború lezajlása után nyilvánvaló lett, hogy a tanácskormány egyedüli ura a helyzetnek. Tichon nem tehetett mást, megalkudott a körülményekkel, és hogy egyháznak viszonylagos nyugalmat biztosítson, megkötötte treuga Dei-jét a szovjetekkel: elismerte tényleges hatalmukat és papságát eltiltotta a politizálástól. Ettől kezdve tényleg nem is fordult elő, hogy papi embert idéztek volna törvénybe ellenforradalmi üzemek miatt, de azért feszült maradt a viszony az állam és az egyház között. Az egyház passzivitása gyanús volt a politika urainak, viszont az egyház se nézhette jó szemmel a vallás elleni merényletek sorozatát, amelyek ezután sem szűntek meg. Különösen pedig az egyre erősödő ateista propagandát, amelynek fészkeül a komszomolokat, a kommunista ifjúság szövetségének sejtjeit szemelte ki a tanácskormány.

A megpróbáltatások ellenére az egyház Tichon alatt egységes volt. Magas méltóságának tekintélye befelé engedelmességet parancsolt, egyenes magatartása pedig tiszteletet szerzett neki kifelé is. Mérsékelt lojalitását az új politikai rendszerrel szemben az egyház nagy többsége helyeselte, mint az egyetlen modus vivendi-t, amely az adott viszonyok között lehetséges. Biztosan akadtak már uralkodása alatt jó néhányan, akik keveselték ezt a lojalitást, de nem mertek vele nyíltan előhozakodni. Halála után ezek az elsők, akik megbontják az egységet. Hirdetik fenn tartás nélküli behódolásukat az új rendszernek, felelősséget vállalnak híveik politikai megbízhatóságáért, reformálnak, sőt még arra is vállalkoznak, hogy a právoszláv dogmatikát a megváltozott világ képére átfessék. Grigorij érsek a vezérük, akihez a főbb funkcionáriusok közül csatlakoznak Innokentij metropolita, Borisz püspök és mások, a mozgalom azonban nem tud mélyebb gyökeret verni, ámbár élénk hatósági

támogatásban részesül. Zsinatokat tarthat és tart, hivatalos szervét pedig, a Legfelsőbb Egyházi Tanácsot, a legmagasabb orosz egyházi instanciaként szerepelteti. A gutgesinntek csoportja ez, akiket a tényleges tichoni egyház újítnak (obnovlency) nyilvánított, tanaikat (grigorjevcsina, novaja cerkov) eretnekségnek bélyegezte, követőiket pedig kiközösítette soraiból. Az exkommunikálással az egyház részéről el is intéződött az ügy, a tanácskormány se ment vele sokra, hisz csak egy elenyésző töredék vált le a právoszlávia törzséről.

Az újítnak kiválásánál sokkal kellemetlenebbül érintette az egyházat, hogy a patriarcha halála után a kormány nem engedte meg a patriarchaválasztó zsinat összehívását. Az egyház kormányzása ennek folytán a már korábban kijelölt patriarchátusi adminisztrátorra, Pjotr metropolitára hárult, aki azonban csak nyolc hónapig láthatta el tisztét, 1925 november 23-án letartóztatták és most valahol Tobolszkban él száműzetésben. Helyébe automatikusan Szergij nizsnijovgorodi metropolita lépett, mint adminisztrátori helynök és azóta is ő vezeti az ügyeket.

Eleinte sok zavarra és félreértésre adott okot, hogy a száműzött adminisztrátor nemcsak neki, hanem egyúttal az obnovlencek vezérének, Grigorijnak is átadta a helynöki tisztséget. A szakadárak így majdnem a tényleges hatalom birtokába jutottak, de csakhamar kiderült a tévedés és Pjotr ekkor vissza is vonta Grigorijnak adott megbízását.

Szergij első feladatának tekintette a tichoni egyház törvényes elismerését. Tisztán látta, hogy ennek az elismerésnek sok akadálya és nagy ára van. Akadály az a bizalmatlanság, amelyet a politikai hatalom birtokosai ápolnak a hivatalos egyház iránt, passzivitása ellenére is. Az emigrációs papság politizálása még csak szította ezt a bizalmatlanságot és azt a hitet erősítette, hogy a passzivitás csak látszólagos, a papság, ha nem is nyíltan, de a háttérben ott áll az antibolsevista akciók rúgójánál. A külföldre menekült papság minden politikai megmozdulása súlyos represszáliákra vezetett odahaza. Szergij 1926 június 10-én beadványt intéz a belügyi népbiztossághoz, amelyben kifejti, hogy az elismerés fejében hajlandó továbbra is biztosítani a belső egyház részéről azt a lojalitást, amelyet már Tichon intonált és ezenfelül még elkötelezi magát, hogy a külföldi klérust is eltiltja a politizálástól, mondván, aki ellenszegül tilalmának, kizárja a moszkvai patriarchátus kötelékéből. Ez az ígéret volt az első jelentékeny engedmény, amelyet az egyház tett a tanácskormánynak, de hozzátehetjük, eredménytelenül. A beadványra ugyanis nem érkezett válasz, sőt Szergijt ugyanazon év novemberében letartóztatták, börtönbe vetették, ahonnan csak a nizsnijovgorodi ipari munkásság intervenciója szabadította ki 1927 áprilisában. Szergij ekkor újra elővette a legalizáció ügyét és egy hónap leforgása alatt el is intézte. A nyílt levelek és röpiratok zuhatagából most még nemigen lehet megállapítani, hogy a börtön hatott-e rá puhítólag, vagy a tényleges erőviszonyok mérlegelése vezette-e lépését; tény, hogy híressé vált pásztorlevele, amely 1927 július 29-én (augusztus 11-én) kelt, a legalizációról már mint befejezett tényről beszél és egy olyan deklarációt tartalmaz, amely hangjával és tartalmával sokakat megdöbbentett. Szergij hangsúlyozza, hogy ő és színódusa nem a szovjetek ellenségeivel, hanem a néppel és a tanácskormánnyal tart. Hálás az elismertetésért és meg-

fogadja, hogy az egyház ezentúl a feltétlen lojalitás útjára tér. Felhívja a világi hívőket ne vigyék be a politikát az egyház falai közé és figyelmezteti a papságot, hogy társadalmi és egyházi működésében sohasem tévessze szem elől a fennálló törvényeket. Az emigrációs papoknak is megtiltja a politizálást, reverzalist követel tőlük, hogy nem lépik át ezt a tilalmat. Aki nem adja meg, azt kirekeszti a patriarchátus kötelékéből. Ez a reverzális érhetőleg nagy port vert fel külföldön, befelé azonban nem keltett feltűnést, inkább általános megnyugvást, mert legalább félig-meddig biztosította az otthoniakat, hogy az emigrációs papság politikai megnyilatkozásainak a levét nem nekik kell meginniok. Annál aggasztóbb volt azonban a pásztorlevél ama passzusa, amely a lojalitás kérdését érintette. Ezen a ponton nem lehetett kétséges, hogy Szergij lesodródott a tichoni passzív lojalitás útjáról. A feltétlen lojalitás kidomborítása — mindenki úgy érezte — egyértelmű az aktív lojalitással. Még a távolabb állók is kiolvashatták belőle, hogy a legalizációnak busás ára volt. Paktum előzte meg és az engedmény, amelyet az adminisztrátori helynök tett, észrevehetőig balfélé tolt a el az egyház politikai orientációját. Aki még kételkedett volna, hogy Szergij tényleg aktív lojalításra szánta el magát, azt meggyőzte az 1927 október 8/21-én kiadott helynökségi körlevél, amelyben Szergij elrendeli, hogy az alája rendelt papság az istentiszteleteken imába foglalja a kormányt, mint a világi hatalom letéteményesét és éppúgy imádkozzék érte, mint valaha a cárért és a cári kormányért.

Egyáltalán nem bizonyos, hogy ez a körlevél annak idején napvilágot látott; a nyugateurópai metropolia feje, Jevlogij meg is cáfolta a Párizsban megjelenő „Vozrozsdenije“ 1928 május 23-i számában, de ha igen, akkor sem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítani neki. A szláv liturgia sajátságosan írja elő ezt az imát, mindig azért a kormányért, amely hatalmát ott gyakorolja, ahol az istentiszteletet tartják. A politikai iránytól függetlenül. Az orosz pap Budapesten a magyar királyi kormányért imádkozik, ugyanakkor, amikor berlini kollégája a szocialista kancellár kormányáért, a párizsi a demokrata köztársasági kormányért, vagy a szerbiai a királyi diktatúráért. Mindenesetre különös mellékízt kap ez az ima, ha az ellentétes politikai árnyalatokat is beleérezzük, de a pravoszlávia éppen a maga politikátlanságát és politikán felülemelkedését akarta ezzel mindig dokumentálni, nem törődve, hogy néha bizony fonák helyzet kerekedhet a dologból, mint az orosz-japán háború idején is, amikor a japán fennhatóság területein működő orosz missziók az ellenséges japán világi hatalomért voltak kénytelenek imádkozni.

Nem a reverzális, nem az ima, de még talán az aktív lojalitás sem vitte volna ellenzékbe az orosz belső egyház egy részét, ha a balra-tolódásnak, a tanácskormányhoz való közeledésnek lett volna valami pozitív eredménye. Szergij azonban nem tudta kivívni a legegység követelések teljesítését sem a legalizáción kívül. Nem tudta visszaállítani a vallásoktatást az iskolákban, nem tudott gátat vetni az egyház-ellenes politika térhódításainak, még azt sem tudta elérni, hogy a patriarcha-választást megengedjék. Pedig a paktum idején Sztálin a Trockij-féle ellenzékkel viaskodott és velük szemben éppen a jobboldali

törekvésekre igyekezett támaszkodni. Az egyházat is ilyen jobboldali támasztéknak szemelte ki és hajlandónak is mutatkozott bizonyos engedelményekre. Ezek közt volt a patriarcha-választás kérdése. Már arról beszéltek, hogy megtartják a második patriarcha-választó zsinatot, egyes külföldi lapok (Church Times) már az összehívás időpontját (1928 május) is tudni vélték, mikor Sztálin váratlanul elintézte az ellenzékét. A korai remények egyszerűen szertefoszlottak.

Ez az eredménytelenség indította el a bomlási lavinát az egyházban Oroszországon belül. Elsősorban is a jaroszlávi egyháztartomány főpapsága tagadta meg az engedelmességet Szergijnek, Agafangel metropolita, Szerafim és Varlaain érsekek, Jevgenij püspök, akikhez 1928 januárjában még Joszif petrográdi metropolita is csatlakozott, akít elüldöztek székhelyéről. Joszif Rosztovban húzódott meg, innen is küldte pásztorlevelét, melyben közölte papságával, hogy szakít Szergijjel (1928 január 26/február 8). Az elüldözött metropolita nagy tekintélynek örvend, róla is nevezték el magukat az ellenzékiek joszifljánoknak, felelevenítvén a névvel a 16. századi vallási harcok emlékeit. A másik csoport, amely elfordult Szergijtől, az internált főpapok hatalmas tábor. Ha megbízhatónak tekintjük azt a listát, amelyet a „Poszlednija Novosztii” közöl 1927 július 24-i számában, legalább 117 püspök és érsek tartozik ide, akiket a tanácskormány Szolovkiban és Kemjben internált. Döbbenetes szám, még az orosz méretek mellett is, pedig a lista szerzője nem is mondja teljesnek, legalább 40 név hiányzik róla, olyanoké, akiknek sorsáról egyáltalán nincs megbízható hír. Harmadik csoportnak azokat kell tekinteni, akik Szergij-hű metropolitákhoz tartoznak, de lelkiileg ellenzékiek, csak nem merik nyíltan hangoztatni. Számuk szintén tekintélyes, jelentőségük azonban annál kisebb, mert összefüggéstelenek, szétszórtak és némák.

Közös ellenzéki akcióról a mai orosz viszonyok mellett természetesen bajos beszélni. Közös állásfoglalásról is alig. Talán még leginkább az az anonim memorandum körvonalazza legvüágosabban az ellenzék álláspontját, amely 1927 áprilisában, tehát közvetlenül a törvényesítés előtt került nyilvánosságra. Kik szerkesztették, kik juttatták el a belügyi hatóságokhoz, nem tudni. Egyesek szerint Szolovkiban íródott, de e feltevés ellen Sztratonov, a jelenleg Berlinben élő jeles teológus-professor meggyőző érveket tudott felsorakoztatni, ha mindjárt nem is volt igaza, amikor a szerzőket minden áron Szergij környezetében akarta keresni és megtalálni. A joszifljánok sem versengtek a szerzőségért. A kéz ismeretlen maradt, de a hang annál erősebb volt: valamennyi ellenzéki frakció szívéből fakadó.

A memorandum teljesen a tichoni passzív lojalitás alapjára helyezkedik, egyúttal azonban tiszta helyzetet is akar teremteni az egyház és állam viszonyában. Kiindul abból, hogy ezidőszerint az egyház is, az állam is teljesen ellentétes világnézetet vall magáénak, és mivel nincs rá mód, hogy a világnézeti ellentét valaha is elsimuljon, a két fél közti viszonyt csak úgy lehet szabályozni, ha érvenyt szereznek annak a sarkalatos tanácstörvénynek, amely az állam és az egyház különválasztásáról intézkedik. Mindegyiknek területe amúgy is külön, egymást nem érintő terület. A kormányé az élet materiális érdekeinek területe

és az egyház készséggel tiszteletben tartja a kormány intézkedéseit, amelyek erre vonatkoznak és nem lépik át azt a határt, ahol az egyház uralma kezdődik: a lelki élet, a vallás területét. Ide azonban a kormányhatalom nem teheti be a lábát, más világ ez, merőben elüt az ő világtól.

Megalkuvást nem ismerő határozottsággal utasítja vissza aztán a memorandum az obnovlencek vádaskodásait. A belső egyháznak semmi része az emigrációs papság politikai ténykedésében, nem helyesli, de nem is tehet ellene semmit, mert nem alkalmazhat büntető szankciókat a külföldön tartózkodókkal szemben. Ami pedig az aktuális élethez való közeledést illeti, az egyház ragaszkodik tanainak integritásához. Megadja ugyan híveinek az alapokat a társadalmi együttéléshez, elsősorban az erkölcsi alapokat, de minden egyéb tekintetben szabad kezet enged nekik. Politikai ténykedésüket nem bírálja, politikai felfogásukat nem befolyásolja.

Szergijre természetesen nem tér ki a „szolovki“ memorandum, mert ekkor még nem volt ismeretes Szergij balrakanyarodása. De ezóta az ellenzék már több ízben figyelmeztette az adminisztrátori helynököt.

Az igazság kétségtelenül az ellenzék oldalán áll Oroszországban. Főleg a lojalitás kérdésében. Az ellenzék is kész bizonyos fokú lojalitásra, de ezt már Tichon approbálta, míg Szergij lojalitása veszélyes és eredménytelen is. Az igazság tudatában harcolnak a jaroszláviak és szolovkiak Szergijjel, és ha ez a harc még nem is fajult herezissé, mint az obnovlencek esetében, már rég átlépte az egyszerű diszciplinasértés kereteit és az egyházpolitika tekintetében áthidalhatatlan szakadékot ékelt a küzdő felek közé.

Az EMIGRÁCIÓS HELYZET még feszültebb, mint az oroszországi. A fesztelenebb politikai környezet itt élesebb ellentétekben robbant ki s az erőviszonyok is úgy alakultak, hogy a szembenállók majdnem egyenlő hatalmi erőket tudtak mozgósítani.

A háborút megelőzőleg is voltak Európában orosz egyházközségek, de számuk és jelentőségük elenyésző volt. Egyházkormányzati szempontból a petrográdi metropolitához tartoztak, aki vikárusai útján gyakorolt felettük felügyeletet. Mikor a forradalom elől menekülők százezrei előzőnlötték az európai országokat, az orosz életnek új gócpontjai keletkeztek. Mindenütt, ahol a menekültek megtelepedtek, új egyházközségek alakultak és ma már Európa valamennyi nagyobb városában van orosz templom, mely kisebb-nagyobb hívősereget tömörít maga köré. A kiszélesedett keretek új organizációt kívántak, az anyaországtól való elkülönültség folytán minél tágabb autonómiával.

A változott viszonyok már Oroszországban a központi egyházi hatalom decentralizálását eredményezték. Az 1919/20. évi polgárháború idején a hadszíntérré vált területeken új egyházi centrumoknak kellett képződni, így például Omszkban, ahol a megalakult egyházi főhatóság a Kolcsak-zónát igazgatta és Dél-Oroszországban is, amely viszont Denikin tábornok operációs területén működött. Ez a dél-orosz egyházi centrum Krim kiűritésekor, 1920 november 1-én megszűnt és tagjai Konstantinápolyba menekültek. Itt az egyetemes

patriarcha megbízta őket az emigrációs egyház organizálásával. Így született meg a legfőbb orosz egyházi fórum külföldön, vezetője Antonij lett, a volt kievi metropolita, a rangban legidősebb főpap, akit annak idején a patriarchal trónra is jelöltek. Antonij csakhamar Karló-cára tette át székhelyét és ide is hívta össze évenként a szokásos püspöki konferenciákat.

Ezek a konferenciák csakhamar kiderült, hogy fontos kérdésekben korántsincs egység a püspöki kar tagjai között. Antonij minden hatalmat az elnöklete alatt álló főpapi tanács kezében akart összpontosítani, Jevlogij viszont, a volt volhyniai érsek, aki időközben a nyugateurópai egyháztartomány metropolitája lett, mindinkább arra törekedett, hogy az egyes tartományi egyházak, a nyugateurópai, északamerikai, közel- és távolkeleti centrumok minél több autonómiát kapjanak, már csak azért is, mert a nagy távolságok miatt a karlócai központból való igazgatás nehézkesnek, sőt sokszor lehetetlennek bizonyult. Ezenkívül politikai ellentétek is merültek fel. Antonij mindig intranzigens álláspontot képviselt. Mereven kitartott meggyőződése mellett, hogy az egyháznak még a legsúlyosabb körülmények között sem szabad megalkudnia és sohasem rejtette véka alá felfogását, ha a tanácsrendszerről esett szó. Már 1921-ben az első karlócai összejövetelen is érvényesült Antonij intranzigenciája és a konferencia egyházi intézkedéseken kívül politikai határozatokat is hozott. Mikor Tichon értesült erről, 1922 május 5-én feloszlatta a karlócai tanácsot, Jevlogijt azonban, aki ellenezte a politikai rezolúciókat, megerősítette állásában és továbbra is meghagyta a nyugateurópai metropolia élén.

A karlócaiak ekkor ideiglenes főpapi tanácsba tömörültek, tovább folytatták működésüket és egyre távolabb kerültek Moszkvától. Tichon életében is keresztezték már a patriarcha intézkedéseit, halála után pedig Antonijt nemcsak mint az emigráció fejét emlegették, hanem mint az egész orosz egyházét. Antonij így is viselte magát. Pjotr adminisztrátor elismerését váltig odázta, Szergijt már el sem ismerte felettesének.

A karlócai csoport Szergij minden lépését éles kritikával kísérte. A reverzális elől a legridegebben elzárkózott, az imaügyből pedig hathatos propaganda fegyvert kovácsolt a helynök ellen. Ezzel aztán a Moszkvától elszakadás be is fejeződött. Antonij a szerb patriarcha protektorátusa alá helyezte magát, átvette a bolgár és szerb területen működő orosz egyházak főfelügyeletét, sőt később egyes németországi egyházközségekre is kiterjesztette hatalmi körét.

Antonij azonban lassanként nemcsak Moszkvával került szembe, hanem Jevlogijjal is, a párizsi metropolitával, aki eleinte szintén résztvett a karlócai konferenciákon. Jevlogij mindig több megértést tanúsított a moszkvai egyház helyzete iránt, tartózkodott a politikai megnyilatkozásoktól, nehogy önkénytelenül is súlyosbítsa az otthoniak helyzetét. Mikor a karlócaiak útja kezdett elkanyarodni Moszkvától, otthagya őket, megtartotta a kánonikus egységet Pjotr adminisztrátorral, sőt Szergijjal is. A reverzális dolgában is deferált Moszkvának, megtisztította egyházát a politikai elemektől. Ugyanúgy cselekedett Platon metropolita is, az északamerikai eparchia feje.

Antonijjal és Jevlogijjal az emigrációs egyház két táborra szakadt, két majdnem egyformán erős félre. Jevlogijt sokan követték, hiszen mikor első ízben tartott seregszemlét hívei felett, az 1927. évi párizsi kongresszuson kiderült, hogy nem kevesebb, mint 42 egyházközség tart vele, Európa különböző pontjain, Franciaországban, Angliában, Belgiumban, Csehországban és részben Németországban is. A szakadás ideje még 1924-re nyúlik vissza, de a nyílt ellenségeskedés csak 1926-ban tört ki.

A két csoport között nehéz igazat tenni. A karlócaiak mellett szól Antonij kétségbevonhatatlanul nagy tekintélye és a merev negáció a szovjetekkel szemben. Ez a negáció az emigráció leikéből lelkedzett, és ha még valami összetartja a pártok és személyek villongásában elaprózódott menekült oroszországot, akkor bizonyosan ez az utolsó összekötő kapocs. Minden emigráns többé-kevésbé intranszigens. Jevlogij ezzel szemben azt hangoztatja, hogy Karlócán könnyű intranszigienciát hirdetni. Tessék kiállni a Kreml elé és ott hitet tenni mellette! Hát ebben is van valami...

Jevlogij felé billenti a mérleget egyházz jogilag korrekt magatartása Moszkvával szemben. Ennek köszönhető, hogy a karlócaiakkal vívott harcában a pravoszláv egyház független egyházfejedelmei: III. Vaszilij konstantinápolyi, Meletij alexandriai, Grigorij antiochiai patriarcha, Chrisostom athéni érsek neki adtak igazat. Erre az elégtételre annyival is inkább rászolgált Jevlogij, mert bár kánonikusan mindig alárendelte magát Moszkvának, politikailag megtartotta függetlenségét. Az imaügyben például, ha kapott is utasítást, nem teljesítette és különben is mindig nyíltan megvallotta, hogy Szergij túlzó lojalitását elítéli. Ilyenformán Jevlogij is az ellenzéki oldalra kényszerült, a jaroszláviak és szolovkiak oldalára, de diszplinasérem nélkül került oda. A karlócaiaknak nincsenek ilyen ideális fegyvertársaik a belső egyházban, mert az ő intranszigens felfogásukat egy hazai frakció sem osztja.

A harc ma is áll, sőt 1926 óta egyre súlyosabb méreteket ölt. Mindkét fél igyekszik hatalmi körét kiterjeszteni. Ahol eddig Jevlogij papja tartott istentiszteletet vasárnaponként a hívőknek, oda most Antonij is elküldi pópáját és megfordítva. Egyes helyeken így valószínűleg párhuzamos egyházközségek keletkeznek, ha mindjárt a hívek száma nem is teszi indokolttá a megosztódást. Az alig kétszáz főnyi budapesti egyházközségnek például még nemrégiben is két pópája volt egyszerre, az egyik a Szív-utcában, a másik a Zita-telepen dicsérte az Urat ugyanegy liturgia szerint.

HÁROM FRAKCIÓ benn Oroszországban, kettő külföldön: ez a mai képe az orosz egyháznak. Az öt csoport közül egy már nyíltan szakadár, az obnovlencek csoportja, a többi veszekszik egymással. A joszifljánok lemondásra akarják bírni Szergijt politikai túlbuzgóságáért, Szergij ragaszkodik álláspontjához és a hatalomhoz. Jevlogij Szergij hez ragaszkodik, de elvben az ellenzékkel tart. A karlócaiak jobbra is, balra is hadakoznak és a szerémségi páholyból szeretnék diktálni nemcsak a külföldi, hanem az oroszországi egyház tempóját is.

Áldatlan állapot, kétségtelen, — mondogatják a helyzet ismerői

— de azért nincs veszély. A hitelvek terén még egységes az orosz pravoszlávia és ez a fontos. Amíg ez az egység megvan, raszkolról nem lehet beszélni. A villongás különböző frakciók ügye, tisztára belső ügy, diszciplína-kérdés.

Ezzel nyugtatgatják meg lelkiismeretüket a pravoszláviához közel állók, akik ilyenkor mindig elfelejtik, hogy a tanok egysége is kezd már inogni. Elfelejtik, hogy Borisz püspök dogmatikus áruházzal is megvádolta már Szergijt, ugyanúgy, mint Antonij, aki ugyan Bulgakovot és Kartasovot, a párizsi orosz teológia tanárait támadta meg, de rajtuk keresztül Jevlogijt akarta dogmatikai perbe fogni.

Különös aktualitást kölcsönöz e soroknak, hogy mostanában nap nap után jelentkeznek hangok az európai sajtóban, amelyek eddig nem hallott erővel igyekeznek felébreszteni az emberiség lelkiismeretét, állásfoglalást sürgetve a tanácsok egyház- és vallásellenes politikájával szemben. Már Róma és az anglikán egyház is elérkezettnek látta az időt, hogy felemelje tiltakozó szavát. A szovjet valláspolitikája azonban kezdettől fogva alig változott, s az 1929. év őszén hozott új vallástörvény sem jelentett lényeges változást, még a vallásellenes propaganda hangja sem lett élesebb, nem is lehetett, hisz már eleve fortisszimóval kezdte. És hogy most mégis búgnak a sajtó szirénái, annak csak az lehet a magyarázata, hogy egyre nyilvánvalóbb a katasztrófa, amely felé a keleti egyház rohan. A katasztrófa veszélye a tanácskormány egyvonalú egyházpolitikájában és az atheista propaganda monoton munkájában csak részben rejlik, nagyrészt abban, hogy a keleti egyház belső egysége megbomlott.

Krasznoznak, az ismert emigrációs írónak van egy utópisztikus regénye, amely fantasztikus mese keretében az új Oroszország felépítéséről szól. A felszabadító cár, a szenvedéseiben megtisztult nép és a pravoszlávia építik fel az új birodalmat.

Ha folytatódik a bomlási folyamat, nincs kizárva, hogy az orosz egyház nem lesz az építők között.

LAZICZIUS GYULA